

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 29/30

(juni 1987)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres:
Roomeinde 13, Broek in Waterland

HET DORPSBESTUUR VAN BROEK TOT 1795

ONDER DE GRAVEN VAN HOLLAND

Holland was van ouds verdeeld in gouwen, oud-Germaanse gebieden, waarvan de Frankische koningen gebruik maakten bij hun bestuursinrichting; in veel van deze gebieden stelden zij voor het behartigen van hun belangen ambtenaren aan, de graven.

Mogelijk heeft een Hollandse graaf Waterland geschonken aan het geslacht, dat zich later Persijn is gaan noemen. Het boterde echter niet tussen de Persijnen en de vrijheidslievende Waterlanders, en Jan Persijn verkocht - na de verwoesting van zijn slot Swanenburg bij Monnickendam - in het jaar 1281 de helft der heerlijkheid Waterland aan graaf Floris V. Met het uitsterven van het geslacht Persijn kwam in 1409 ook de andere helft aan de graven van Holland.1).

Het bestuur van Waterland werd, sinds het onder gezag van Floris V was gekomen, waargenomen door een baljuw, die, bijgestaan door een aantal *welgeboren mannen* de vierschaar spande, welke een onbeperkte rechtsprekende bevoegdheid had, in het bijzonder bij lijfstraffelijke zaken.

In de dorpen werd recht gesproken door de, eveneens door de graaf aangestelde schout, tezamen met enige schepenen. Deze schepenen worden reeds vermeld in Jan Persijn's Handvest uit 1271, terwijl een ander Handvest van Hertog Aelbregt uit 1387 aangeeft, dat deze door de baljuw gekozen moeten worden *van den Vroedsten en redelijcksten knapen, die gegoet zijn tot Drie-hondert ponden toe: en daar en boven, alsoo verre als zij daar zijn; ende die zullen een Jaar Schepen wesen en niet langer, en niemand en zal den anderen nare maagh wesen, die Schepenen wesen zullen in eenen Dorpe, dan recht after susters kind.*2).

Deze schepengerechten waren maar in beperkte mate bevoegd; wat het strafrecht betreft slechts voor kleine overtredingen. Zowel het baljuwrecht als het schoutrecht bracht wetgevende bevoegdheid mee, hetgeen door de jaren een

groot aantal keuren tot gevolg heeft gehad.

Documenten uit deze vroege tijden, betrekking hebbende op Broek, en waarin namen van schout, schepenen of burgemeesteren worden genoemd, zijn zeldzaam. In een bewaard gebleven overeenkomst uit 1465 met betrekking tot de eigendom van een stuk land, worden Schout en (drie) Schepenen van Broek, die de overeenkomst *oorkonden*, met name genoemd.3). In de *Informacie up de Staat, Faculteyt ende Geleghentheit van de steden en dorpen van Hollant ende Vrieslant* uit het jaar 1514 worden met betrekking tot Broek de namen genoemd van de Schout, drie Burgemeesteren en drie Schepenen.4).

ONDER DE STATEN VAN HOLLAND EN WESTFRIESLAND

De periode, waarin de Heerlijkheid Waterland in handen was van de grafelijkheid kan formeel als afgesloten worden beschouwd met de afzwering van de laatste Graaf van Holland, Filips II, in het jaar 1581. Zo kwam de heerlijkheid onder het gezag van de Staten.

Tot die tijd vormden in de Waterlandse dorpen Schout, Schepenen en Burgemeesteren de plaatselijke overheid, die zich voornamelijk bepaalde tot het uitoefenen van de rechtspraak en het handhaven der openbare orde. Ook onder de Staten bleef in het begin het dorpsbestuur op deze wijze functioneren. In Broek vaardigden Schout en Schepenen de keuren uit 5) en spraken recht; Burgemeesteren waren belast met de dagelijkse gang van zaken. Vanaf het jaar 1573 zijn de namen der burgemeesteren van Broek op lijsten genoteerd 6), evenals die der schepenen.7).

De Spanjaarden hadden in 1573 Broek een maand lang bezet gehouden en de meeste huizen waren geplunderd en verbrand. Toen hun beleg van Alkmaar moest worden opgebroken trokken zij ook uit Broek weg, echter niet nadat zij kerk en toren in brand hadden geschoten.

Maar de Broeker bevolking - hoewel geslagen - bleek niet verslagen; niet alleen werden vele woonhuizen weer opgebouwd, men stichtte ook een pastorie (1599), een dorpshuis, te weten de woning van de secretaris/schoolmeester (1601) en men maakte voorbereidingen voor de wederopbouw van kerk en toren. Uit de gezamenlijk ondervonden oorlogsverschrikkingen was een saamhorigheid gegroeid, die een echte dorpsgemeenschap deed ontstaan; met als gevolg behoefte aan geschreven regelen betreffende de orde in het dorp (Willekeur van Broek 1596) en het instellen van een effectieve dorpsregering (Vroedschap 1596). Tot dan waren belangrijke beslissingen, het dorp betreffende, door de gehele bevolking gezamenlijk genomen, die daartoe door Schout, Schepenen en Burgemeesteren in de kerk werd bijeen geroepen.

Maar daar *het meerendeel van den Gemeente, haare principaale Neringe ter Zee,*

en met koophandel te doen is gelegen, omme haare montkost voor haare Huijgsen Wijf ende Kinderen te winnen, als Notoir is, dikwils ende 't meerendeel van den tijt van malkanderen verstrooijt, ende tot verscheijde plaatsen hen onthoudende zijn, ende in tijden ende wijlen omme met henluijden te Raatslagen, niet, ofte zeer qualicken te bekomen zijn 8) en men zich bezwaard voelde om iets zonder consent van de gemeente te ordonneren, werden op 6 maart 1596 alle inwoners in de kerk bijeen geroepen om te beraadslagen over de instelling van een vroedschap, welke kwestie overigens ook al eeder, te weten in de jaren 1585, 1589 en 1595 aan de orde was geweest.

Uit het *Octroij of Privilegie der Dorpe Broek in Waterland, tot het verkiesen van haare Vroetschappe*, dat 9 maart 1596 is gedateerd, neem ik nog het volgende over: omme goede ordonnantie ende geschiktheijt in de Regeeringe van den Dorpe te onderhouden (is het nodig) datter sekere Persoonen uijtter gemeente zouden werden gekooren, beste kennisse van de gemeene saken hebbende, ende Liefhebbers van den Gemeente wesende, die wesen zoude Vroetschappen van den voorsz Dorpe, ende de geheele Gemeente zoude representeeren, metten welken Burgermeesteren op alle voorkomende swarigheden zoude mogen Raatslagen ende Resolveeren tot ten meesten oirbaar ende welvaaren van den Dorpe en van de Gemeente voorsz. waar van elks van den voorsz. Persoonen in 't bijzonder bij den voorsz. Schout gehoord, ende ondervraagt zijnde, ende 't zelve bij een iegelijke van henluijden zeer goet ende oorbaarlijk gevonden zijnde, dat ook sekere ordonnantie zouden gemaakt werden, daar de voorsz. Vroetschap hem gehouden zoude zijn naar te Reguleeren, zoo eendragtelijk en metter meeste stemmen tot Vroetschappen gecommitteert ende gekooren Jaarlijks te sullen wesen, de laatste afgegaane en Nieuwgekooren Burgermeesteren, item de laatste afgaande ende nieuw gekoren Schepenen, de laatste afgaande ende Nieuwgekoren Kerkmeesteren; ende de laatst ende Nieuwgekoren Heemraden, en de laatst ende Nieuwgekoren Armenvoogden; ende dat zo voorts van Jaar tot Jaare continueerende, ende voortgaande eeuwiglijk duurende.

En verder: dat tot alle voorsz. officiën ende diensten, nutte ende bequaame Persoonen zullen werden geordineert ende gekoren, dat alle deselve Regenten van de Dorpe, zo wel binnen die Vroetschappe als daar buijten, zullen Gecommitteert ende gekooren worden, dat de voorsz. Vroetschappen, op alle voorkomende saken ende swarigheden, 't Dorp en de Gemeenten aangaande, zullen mogen ordonneeren en resolveeren, zulks zij bevinden zullen ten meesten oirbaar van den Dorpe ende Ingeseetenen van dien te behooren; en wat bij henluijden beslooten wort ende geordonneert, zullen Burgermeesteren is 't noot, volbrengen ofte doen volbrengen ende agtervolgen; ende zal 't zelve van zulken kragte ende waarden zijn, ofte bij de geheele gemeenten gedaan ende beslooten waare. 8).

De vanaf 1623 bewaard gebleven notulen van de Vroedschap^{*)}, die in de eerste decennia veel bemoeienis met de wederopbouw van kerk en toren vermelden, geven gedurende de eerste honderd jaar geen grote veranderingen in het dorpsbestuur aan. Jaarlijks werden op of omstreeks 1 mei nieuwe Burgemeesteren, Schepenen, Kerkmeesteren en Armenvoogden gekozen. In het jaar 1651 werd door de Staten van Holland en Westfriesland octrooi verleend om Rooimeesteren te kiezen, *gevende deselve magt, omme voortaan alle onbequame versperringe van wateren ende erven, 't vermaauwen van de notslooten ende andere slooten tusschen de erven, te mogen verhinderen (...lastende den ingezetene van Broek voorschreven, de ordre ende dispositie van deselve mannen te respecteren.*9).

Aankoop van de Heerlijkheid Waterland

De zes Waterlandse hoofddorpen (Ransdorp, Zuiderwoude, Landsmeer, Zunderdorp, Broek en Schellingwoude) hadden onderling, ter bescherming van hun gemeenschappelijke belangen, in 1664 al een 'Contract van eenigheid of Eendragtigheid' gesloten: de Unie van Waterland.10).

In het jaar 1731 besloten de Staten van Holland en Westfriesland onder andere de Heerlijkheid Waterland, verdeeld in zes lage- of ambachtsheerlijkheden, te koop te stellen. De regenten van de zes hoofddorpen besloten daarop de zes ambachtsheerlijkheden gezamenlijk uit de hand te kopen *indien deselve voor een redelijke zomme te bekomen waaren*^{**)}. Nadat de wijze van financiering der koopsom in principe was vastgesteld, liet men door enige gecommiteerden voor heel Waterland een bod doen, eerst van 12.000 en daarna van 20.000 gulden. *Dog also het gebodenen te min geoordeelt wierde* besloot men op advies van de Pensionaris van Amsterdam, De La Bassecourt, tot een bedrag van 36.000 à 40.000 te gaan. *Dese uijtgelooftde somme door mijn Heeren de Staaten van Holland genoegsaam geoordeelt zijnde, geliefde het deselve, de ses Ambagtsheerlijkheden van Waterland, aan derselver Regenten, in gemeenschap, uijt der hand te verkoope, voor de somma van 36.000 Guldens.* Het was de bedoeling dat de dorpen van dit bedrag ieder f 6.000 zouden betalen, maar Zuiderwoude strooide roet in het eten door te verklaren maar tot een zesde deel van f 18.000 te kunnen gaan. Daar Uitdam (een onderdeel van Zuiderwoude zijnde)

*) Het resolutieboek van 1599 tot 1622 is helaas verdwenen; het werd reeds in 1748 als vermist opgegeven.

**) Mr A.S. de Blécourt merkt in dit verband op, dat men in de 17de eeuw nog niet zo ver was, dat men de verkoop van een heerlijkheid aan een plaatselijke regering oirbaar achtte. De ambten zouden dan staan ter begering van de plaatselijke regenten, en de dorpen zouden voorgeven zich te hebben vrijgekocht.12).

geen bezwaren had, werden de ontbrekende f 2.200 op obligatie van Zuiderwoude betaald door Ransdorp, Landsmeer en Zunderdorp ieder f 400, terwijl Broek f 1.000 fourneerde.

Aangezien bij verkoop van heerlijkheden aan gemeenschappen een *sterfman* als *heer* gesteld moest worden, werd een sterfman van Waterland voor het leven gekozen, de eerste keer op nominatie der Vroedschap van Ransdorp. Na het overlijden van de gekozene zouden de andere dorpen beurtelings een nominatie opstellen.

Nadat de officiële koop in Den Haag had plaats gevonden, en de penningen in Alkmaar waren afgedragen, werd besloten geen verandering in de regering te brengen en *zal ider Dorp zijn Regeeringe excerceeren als in voorige tijdt, en zal de Unie vervolgens mede in allen deelen geobserveert ende naargekomen werden.*11).

Vroedschap

De Vroedschap 13) bestond in principe uit 22 leden, waaronder 3 (later 4) Burgemeesteren, 4 Schepenen, 3 Kerkmeesteren, 2 Armenvoogden, en een Hoogheemraad van Waterland. Jaarlijks, op of omtrent 1 mei werd een nieuwe verdeling der *bedieningen* vastgesteld. Een aantal leden bleef dus een jaar zonder een speciale functie. Indien zo'n lid het tweede jaar niet opnieuw voor een bediening in aanmerking kwam, diende hij uit de Vroedschap te treden.14). Bij overlijden of ernstige ziekte van een lid koos de Vroedschap uit de burgers een opvolger.

De bemoeienis van de Vroedschap bepaalde zich voornamelijk tot de dorps-houding, waarbij in latere tijden het vaststellen van keuren belangrijk was. Verder vertegenwoordigde zij het dorp bij het voeren van onderhandelingen en processen, en het maken van accoorden.

Evenals men voortgekomen moest zijn uit bepaalde kringen om bijvoorbeeld lid van de Staten te worden ('regenten-aristocratie'), was in Broek de dorpsregering voornamelijk samengesteld uit mannen, die behoorden tot de kring van welgestelde kooplieden en renteniers. Deze regenten hadden echter een groot verantwoordelijkheidsgevoel voor een goede gang van zaken, waarbij streng de hand werd gehouden aan eenmaal genomen besluiten. Van ieder lid van de Vroedschap werd geëist dat hij zich niet zou onttrekken aan zijn taak, en men schroomde niet om inbreuk hier op openlijk aan de kaak te stellen. Zo werd in 1675 door de Vroedschap besloten om een boete te heffen op het - met of zonder consent - absenteren der leden. In 1680 werd geresolveerd dat, omdat sommige leden zeer laat in de vergadering komen, nadat de meeste punten al behandeld waren, degene die voortaan na het gebed komt, binnen een half uur nadat de vergadering begonnen is, 6 stuivers zal verbeuren; degene die komt nadat het halfuur is verlopen, verbeurt 26 stuivers. Een resolutie uit 1783 verhoogt de

boete tot 2 gulden voor het lid dat *buijten noodzakelijkheid uijt de Vroedschap zal gaan voor dat de vergadering geeijndigt en de extensie of resumtie (samenvatting)gelesen is*.15).

Het bedanken als vroedschapslid zonder geldige reden beschouwde men als het zich ongeoorloofd onttrekken aan een opgelegde taak. In het algemeen gold dat men op 70-jarige leeftijd bedankte, hetzij omstandigheden (vertrek uit het dorp; slechte gezondheid) hiertoe eerder noodzaakten. De vele bedankjes voor een vroedschapsbediening in het jaar 1777 (bijna een derde deel!) noodzaakten een speciale keur uit te vaardigen, die - zeer rigoureuus - op iedere weigering een boete van niet minder dan f 500 stelde! Men was terecht bevreesd *dat ons Dorp van nutte en bequame personen tot de Regeering ontbloot zal werden, en zouden van soodanige gevolgen kunnen zijn, dat Burgermeesteren, Kerkmeesteren en Armevoogden haar Cas op zijn tijd niet soude kunnen overgeven*.16).

De vroedschapsvergaderingen, die gemiddeld ongeveer zes maal per jaar plaats vonden, werden gehouden in het Raad- of Rechthuis aan de westzijde der kerk, voor 1635 ten zuiden van de toren (verdwenen), daarna aan de noordzijde van de toren staande (thans kosterij).17). In het (enige) vertrek op de verdieping stond een tafel, waaraan tijdens de vergaderingen de vier Burgemeesteren waren gezeten, de President-burgemeester in een leunstoel. De andere leden zaten - waarschijnlijk op rijen - tegenover de burgemeesteren. De Secretaris maakte aantekeningen en schreef later het verslag van het behandelde in het resolutieboek. Alle vergaderingen werden met een speciaal gebed geopend (in de notulen genoemd *het aanroepen van des Heeren Naam*), waarvan de tekst in elk resolutieboek voorin was opgenomen. Na het goedkeuren en arresteren der notulen van de vorige vergadering (*hetgeen over de vergaderinge was aange-tekent, en hetzelven wel en voor goed opgenomen zijnde*^{*)}) kwamen de artikelen der agenda aan de orde. Besluiten werden eenparig of met meerderheid van stemmen genomen; namen van leden werden daarbij nimmer genoemd. Teksten van belangrijke brieven, nieuwe en gewijzigde keuren e.d. werden in extenso in het resolutieboek opgenomen.

De bode moest tijdens de vergaderingen Burgemeesteren en Vroedschappen *oppassen en bevelen doen*. In de loop der jaren was het gewoonte geworden dat burgemeesteren soms tussen twee vergaderingen in urgente, maar minder belangrijke beslissingen namen, nadat de bode bij de leden aan huis had geïnformeerd naar hun mening over het betreffende verzoek of voorstel. Op initiatief van Sijmon Bakker werd van dit gebruik echter in de Vroedschapsvergadering van 26 juli 1783 geheel afgezien.

*) Wijzigingen der notulen heb ik nimmer aangetroffen.

Functieverdeling

De reeds genoemde Keur en Ordonnantie van 1596 bevatte ook de regelen, die voortaan bij het kiezen der verschillende *bedieningen* zouden gelden. Nieuwe Burgemeesteren zouden ieder jaar op de eerste mei moeten worden gekozen, en wel uit ieder der drie dorpsdelen (Roomend, Middelbuurt en Zuidend) een. Elke aftredende burgemeester zou uit zijn dorpsdeel drie bekwame mannen nomineren, waaruit de andere leden der Vroedschap er een zouden kiezen. De eerste opzet was dat de genomineerde mannen geen leden van de Vroedschap behoefden te zijn, maar in de praktijk bleek dit *Inconveniënten ende groote swarigheden* mede te brengen *overmits dat de afgaande Burgermeesteren dikmaal verkooren zodanige Persoonen, van welke d'Een maar tot het zelve bequaam was, ende also consequentelijk die het Ampt bedienen moeste, daar door de Gemoederen van de inwoonderen tegen malkanderen zeer verbittert wierden.*

Daarom ordonneerden de Staten van Holland en Westfriesland op 7 maart 1617 *dat de Vroetschappen de Burgermeesteren alle Jaaren, zonder vóórgaande Nominatie van de afgaande Burgermeesteren, verkiesen mogen.*18).

In 1657 werd besloten dat voortaan een van de drie afgaande burgemeesteren als oud-burgemeester nog een jaar zou aanblijven. Deze oud-burgemeester fungeerde als president, zowel van het College van Burgemeesteren, als in de vroedschapsvergaderingen.

Cornelis Schoon heeft de verkiezing van burgemeesteren aldus beschreven: *De oud-Burgermeester in den Armstoel geseten zijnde, zegt: de Leeden werden versogt om haare stemmen te geven tot de verkiesinge van een ander oud-Burgermeester, waar op deselve leeden, na haare zitting of oudheijt van Vroetschap, toetreden, en haar stemme geven, in stilte, welke de Secretaris (die aan de Linkerkant van den oud-Burgermeester zit), naauwkeurig optekent, bij een telt, en vervolgens voorleest: tot oud-Burgermeester is verkooren N.N. met .. stemmen, en N.N. heeft gehad . stemmen; waar na de gewesen oud-Burgermeester opstaat, en nevens de andere Leden den verkooren oud-Burgermeester geluk wenschen. Vervolgens gaat de Burgermeester van het Noord- of Roomend, in den Presidents stoel zitten, en zegt mede, de Leeden werden versogt haar stemme te geven ter verkiesing van een nieuwe Burgermeester van 't Noord of Rooment, waar na hetzelfde als vooren geschiet. Voorts de Burgermeester uijt de Middelbuurt op gelijke manier. En laatstlijk de Burgermeester van het Zuidend op deselve wijze.*19).

In de vroedschapsvergadering van 29 januari 1785 wees een der leden er op *dat de Vroedschaps Leeden in de Wijk van het Zuid End van ons Dorp bijna uijtgestorven sijn zoo door gebrek van bequame persoonen als verandering der woonplaatse.* In verband hiermede bepaalde de Vroedschap, dat zonodig ook leden welke in een bepaalde wijk vaste goederen bezaten, die wijk als burgemeester zouden mogen vertegenwoordigen.20).

Burgemeesteren inden de verschillende verpondingen, de dijk-, sluis- en molenlasten, alsmede de belasting op verkochte goederen en geconsumeerde tarwe en turf. Verder waren zij belast met het onderhoud van toren, raadhuis, school, schoolmeestershuis, drie bruggen enz. en betaalden de tractementen van de dorps-ambtenaren: schoolmeester, bode, vroedvrouw, nachtwaker, alsmede dat van de predikant voor een gedeelte.

De vier Schepenen werden gekozen door de Baljuw van Waterland uit een dubbel getal, te formeren door Schout en Burgemeesteren. De laatsten hadden echter het recht om op de nominatie het eerst het viertal burgers te plaatsen, waar zij de voorkeur aan gaven, en dat ook altijd gekozen werd. Na 1731 werd echter, volgens de condities van de verkoop der Heerlijkheid Waterland, het recht van electie van schepenen overgedragen aan de dorpsregering, op nominatie van Schout en Burgemeesteren. Tegen deze nieuwe regeling heeft de baljuw zich meerdere malen verzet. De gekozen schepenen bleven echter de eed afleggen in handen van de Baljuw. De verkiezing had plaats op de avond van de eerste mei, en werd, na het luiden van de klok, bekend gemaakt van het Raadhuis.

In Broek was het dinsdags om de veertien dagen 's-ochtends om 10 uur ordinaire rechte dag voor civiele zaken. Werd een zaak echter als crimineel geoordeeld, dan werd zij voor de Hoge Vierschaar van Waterland gebracht, die bestond uit alle Schepenen der vier hoofddorpen, onder voorzitterschap van de Baljuw. Buiten de rechtszaken waren de Schepenen belast met het jaarlijks schouwen der sloten en het brandgereedschap, en op de laatste dag van iedere maand deden zij beschouwing over de straten, gouwen, bomen enz. Ook het broodwegen en het *visiteren* van het gestoken hooi behoorden tot hun taak, terwijl zij om het jaar fungeerden als ijkmeesters.

De Hoogheemraad van Waterland werd door de Gecommitteerde Raden in Westfriesland en het Noorderkwartier gekozen uit een dubbel getal, te nomineren door Burgemeesteren en Vroedschap, en met advies van de Baljuw, tevens Dijkgraaf van Waterland. Oorspronkelijk werd de (door Broek gemachtigde) hoogheemraad volgens het vroedschapsoctrooi door de Vroedschap gekozen, en wel voor een jaar. In 1632 werd echter het benoemingsrecht overgedragen aan Gecommitteerde Raden, en werd de ambtstermijn verlengd tot twee jaar. In 1640 werd ten slotte bepaald dat de hoogheemraad *nog een Jaar in de bediening zal mogen continueren en laten blijven, op 't goetvinden van de Vroetschappen.*

De drie Kerkmeesteren^{*)} werden voor een jaar door de Vroedschap gekozen, een uit iedere dorpswijk. Tot hun taak behoorde het onderhoud van de kerk, een deel van het kerkhof, en de pastorie, alsmede *de Predicant zijn Jaarwedde besorgen* en de *Legerstee Gelden* (grafkosten) ontvangen. Een speciale taak was

*) Te vergelijken met de leden der Kerkvoogdij van nu.

het verhuren van de Kloosterdijk bij Monnickendam. Broek had aan deze oude-landsdijk, strekkende van Monnickendam tot Ilpendam, vier parken, ieder van ongeveer 200 roeden, waarvan de hooi-opbrengst aan het dorp toeviel. Waarschijnlijk had Broek deze dijk geheel of gedeeltelijk opgeworpen om haar gebied tegen het water van het Purmermeer te beschermen.

De twee Armenvoogden dienden eveneens een jaar en hadden tot taak de tot hun 'kas' behorende armen te onderhouden en te verzorgen. Drie maal 's jaars - met Pasen, Pinksteren en Kerstmis - collecteerden zij bij ieder huisgezin.

De Kerkmeesteren werden mede, een voor een, in deselve rang der Dorpswijken, en met gelijke Ceremonie (als de burgermeesteren) verkooren. Dog de Armenvoogden beijde tegelijk, waarom beijde, de Oude ook te gelijk, naast den Secretaris zitten .19).

Alle dese gemelde Regenten afgaande, 't zij Burgermeesteren, Heemraden en Kerkmeesteren, zijn gehouden den Vroetschappen goede deugdelijke Rekening te doen van haarlieder handelingen en ontfang, gedurende haarlieder administratie gehad enz. Dog de Armenvoogden doen alleen haar Rekening aan de afgaande en nieuw verkoorene Burgermeesteren .21).

Ambten

De Vroedschap had de volgende ambten te vergeven: Hoofdingeland van de Drie Waterlandse Meeren, Heemraad van de Drie Waterlandse Meeren, vijf Rooimeesteren, twee Commissarissen van de Zeevarende Beurs, Schout, Secretaris, Schoolmeester, Bode, Vroedvrouw, Doodgraver, twee Schippers op de veerschuit, Nachtwacht, Omroeper, twee Turftonsters en Houtteller.

De drie eerstgenoemde ambten werden altijd door vroedschapsleden waargenomen. De Hoofdingeland van de Drie Waterlandse Meren werd voor zeven jaar aange-steld, welke periode meestal met hetzelfde aantal jaren werd verlengd, zodat de benoeming in feite voor het leven gold. Het College van Hoofdingelanden beraamde onder meer de jaarlijkse omslag over de kavels land. De hoofdingeland uit Broek had ook het beheer over de aan Broek toebehorende kavel land in de Broekermeer (no.12), waarvan hij jaarlijks rekening en verantwoording moest afleggen aan de Vroedschap. De kavel stond op naam van de betreffende ingeland *(als zijnde daar in de kragt van zijn aanstelling gelegen)* die bij wisseling getransporteerd werd als een verkocht stuk land. Daar tegenover passeerde de nieuwe hoofdingeland een obligatie, waarin hij verklaarde dat de kavel aan hem is getransporteerd, maar dat hij daarbij geen geld heeft gegeven. Voorts verbindt hij zich alle opbrengsten, minus de kosten, aan het dorp te zullen afdragen, de kavel niet te zullen belasten, en haar niet zonder toestemming van burgemeesteren aan anderen te zullen transportereren. Ook moet hij zijn

erfgenamen verplichten om na zijn overlijden de kavel te transporteren aan degene die burgemeesteren zouden aanwijzen. Voorwaar een ingewikkelde figuur voor zo'n eenvoudig beheer!

De Heemraad van de Drie Waterlandse Meren werd voor drie jaar gekozen door de hoofdingelanden, uit een dubbel getal, geformeerd door de Vroedschap. Vóór het jaar 1653 geschiedde de benoeming rechtstreeks door de Vroedschap. Naast onder andere de schouw over de dijken, wateren en wegen, alsmede het toezicht op de molens, hadden de heemraden ook bemoeienis met de overdracht van verkochte goederen in de meren, alsmede met hypotheken en verzekeringen.

De benoeming in de navolgende ambten geschiedde door de Vroedschap.

De vijf Rooimeesteren werden altijd gekozen uit die vroedschapsleden, welke het jaar tevoren een bediening hadden waargenomen. Het octrooi daartoe verkregen Burgemeesteren en Vroedschap op haar verzoek in het jaar 1651 van de Staten .22). *De rooijmeesteren werden alle vijf te gelijk verkooren, (...) na haar ouderdom in Jaaren; zittende de twee oudtste afgaande Rooijmeesters nevens den Secretaris ter opneming van de stemmen.*19). Zij werden bij het uitvoeren van hun taak bijgestaan door de Schout en de Secretaris.

Van de twee Voogden of Commissarissen van de Zeevarende Beurs^{*)} werd er jaarlijks een nieuwe door de Vroedschap gekozen; de oudste in bediening was boekhoudende commissaris, die jaarlijks zijn rekening overlegde aan de President-burgemeester. Men koos veelal jongelingen (geen leden van de Vroedschap) die maar eenmaal in aanmerking kwamen voor dit ambt; voor velen was dit de aanloop voor opname in de Vroedschap.

De Schout werd aangesteld door de Vroedschap, maar kreeg zijn commissie van de Baljuw van Waterland, aan wien hij ook de eed aflegde. Ook op de schoutverkiezing heeft de Baljuw meermalen getracht recht te doen gelden, echter zonder resultaat. Volgens het bepaalde bij de verkoop van de Ambachtsheerlijkheden aan de Waterlandse dorpen ontving - na het overlijden van de toenmalige Baljuw - de Schout zijn commissie van de Vroedschap, maar bleef de eed afleg-

*) Het in 1635 door de Vroedschap van Broek opgerichte fonds, waarin elke koopman, schipper en varensgezel, die een reis maakte, een bedrag moest inleggen; uit het aldus gevormde kapitaal werd losgeld en reisgeld verschafft aan de deelnemers, die krijgsgevangenen werden gemaakt, of door zeeroovers in slavernij geraakten 23).

gen in handen van de Baljuw, in tegenwoordigheid van twee Burgemeesteren. Zijn commissie bepaalde onder meer dat hij zijn *Ampt getrouwelijk zal bedienen, een igelijk die 't versoeckt cort, goet en onvertogen regt te doen, mitsgaders goede toesigt te nemen op sijlen, gouwen ende wegen; item de keure daar op gemaakt ende nog te maken, scherpeijk te agtervolgen, zonder eenige gratie Faveur ofte dissimulatie daar in te doen.*

Hem kwam een deel der opgelegde boeten toe. Dat dit baantje wel wat opleverde blijkt uit het, in de vroedschapsvergadering van 13 februari 1738 genomen besluit, *'na 't voorbeeld van onse nabuuren (...) dat de verkoorene (schout) zal moeten betaalen aan burgermyn ten behoeven van het Dorp (...) de zomma van één duijtsent Guldens in contant geldt, of obligaties op de gemeenelands Comtoire van Hollandt ten keuren der verkorene'.24)*. De Schout zat in het Gerecht nevens de Schepenen. Met de Schepenen schouwde hij ook wegen, straten zijlen, bomen enz. en ging ook met hen broodwegen en hooisteken, alsmede ijken op maten en gewichten. Bij alle rooiingen was hij aanwezig *en doet bekeuringe over alle kwalijk gemaakte of niet gerooijde werken.*

De schout bediende ook het ambt van Bode, waarin hij door de Vroedschap werd aangesteld. In die functie had hij tot taak om het raadhuis te openen en te sluiten, en vuur aan te leggen. Als Burgemeesteren en Vroedschap vergaderden moest hij hen *oppassen en haar bevelen doen* en hen bij brand (*dat Godt verhoede*) bijstaan.

Voorts moest hij bekendmakingen *aanslaan*, en personen dagvaarden, de gelden der 100ste en 200ste penning, en die der ordinaire verponding 'ten Comptoire generaal' in Hoorn brengen.

Ten slotte fungeerde de schout nog als Hooischatter of hooimeester.

De Secretaris werd ook aangesteld door de Vroedschap en ontving, evenals de Schout, zijn commissie eerst van de Baljuw, later van de Vroedschap^{*)}. In zijn opdracht was gesteld dat hij *zijn Secretaris-schap getrouwelijk (zal) bedienen, alle Regtdagen, en andere zaken het Dorp rakende wel waar te nemen, en een igelijk die 't versoeckt kort en wel te Expedieeren zo als een opregt en getrouw secretaris toestaat en behoort te doen, op alsulke baten en profijten als daartoe zijn staande.* Hij fungeerde als Commissaris van Huwelijkszaken, hield de doop- en begrafenisboeken bij, en was gehouden om met Schout en Schepenen te gaan schouwen; tot het jaar 1748 (toen een dorpscol-lecteur werd aangesteld) was hij ook belast met het innen der 20ste, 40ste en 80ste penning.

*) Dit benoemingsrecht is meermalen oorzaak geweest van meningsverschillen.

In de vergaderingen der Vroedschap moest de secretaris *noteere alles wat er gehandelt word*. Dat daar wel eens wat aan haperde blijkt uit een resolutie van de Vroedschap uit 1677: *Alsoo de Secretaris seer slof is int Boecken van de resolutien, niet tegenstaande dat hem van Burgermeesteren tot verscheijdene malen is aengeseijt dat de resolutien moeten geboeckt werden (...) soo is dat vragd of daer in niet dient te werden voorsien. Waer over is geresolveert en verstaen dat de Secrts alle de resolutien soo van binnen als buijten^{*)} sal boecken, na dat hij de selvige acht dagen sal hebben gehad, op de boete van 12 stuijvers.25).*

Secretaris Jacob Tentsz liet de notulen wel eens door zijn zoon schrijven, hetgeen hem werd verboden. Op verzoek van deze Tentsz werd in 1783 het ambt van secretaris/schoolmeester gesplitst. Jacob Tentsz bleef secretaris, als schoolmeester werd Jan Knap aangesteld.

De Secretaris bediende tevens het ambt van Schoolmeester, Voorzanger, Kloklouider, Oppasser van het uurwerk enz. In eerste instantie werd er een zestal sollicitanten gekozen, die zich aan een vergelijkend examen moesten onderwerpen, en zowel op hun kwaliteiten als schoolmeester, als op hun geschiktheid als voorzanger werden getoetst. De aangestelde moest zich aan een reglement onderwerpen, dat uitvoerig zijn plichten omschreef.26).

De Vroedvrouw

Volgens Artikel 28 van de Waterlandse Willekeur *worden alle Vroedvrouwen Expresselijk belast dat ze geen kind of kinderen, 't zij van getrouwde Vrouwen wiens Mannen lange buijten Landts absent geweest zijn, ofte van Weduwen of Jonge Dogters, zullen ter wereld ontfangen, voor en aleer de voorschreven in nood zijnde persoonen, aan haar hebben verklaart, van wien zij bevrugt zijn; Ende zullen ook gehouden wesen 't zelve binnen vierentwintig uren, den Heer Balliww ofte den Schout aan te dienen en bekent te maken, op een boete van vijftwintig Guldens, ende Arbitrale Correctie.27).* In Broek werden gemiddeld 24 à 25 kinderen per jaar geboren.

De Doodgraver of gravenmaker, die tevens koster en stoelenzetter was, moest zich *reguleren* aan zijn Ordonnantie, die in negen artikelen zijn taken omschrijft.28).

De twee Veerschippers of bedieners van de marktschuit werden door de Vroedschap aangesteld voor een jaar, en moesten dus jaarlijks om continuatie van

*) Bedoeld worden die van de Vroedschap, en die van Gemeen Waterland, in de z.g. Buijten Resolutie Boeken.

hun ambt verzoeken. De schippers waren gezamenlijk eigenaar van de veerschuit; bij overlijden werd de schuit door Burgemeesteren getaxeerd. De helft van het getaxeerde bedrag werd door de nieuwe schipper via Burgemeesteren betaald aan de erven van de overleden schipper. De veerschippers moesten jaarlijks hun eed afleggen in handen van de *Collegien ter Admiralieijt* van Westfriesland en het Noorderkwartier, en van Amsterdam. Aan de door de Vroedschap opgestelde ordonnantie, naar welke zij zich hadden te gedragen, was een tarieflijst van de verschillende vrachten toegevoegd.29).

De Nachtwacht bewaakte het dorp van 's-avonds 10 uur tot 4 uur in de morgen. Bovendien moest er alle nachten ook een persoon boven de 18 jaar uit de burgerij waken; ieder huisgezin was gehouden op haar beurt te waken. Deze wakers moesten gedurig langs het gehele dorp lopen, per nacht ten minste viermaal het dorp rond; zij dienden voorzien te zijn van een *behoorlijk zijde geweer*. De nachtwacht was verplicht om de vier à zes huizen te ratelen en te roepen hoe laat het was. 's-Winters, bij besloten water, waakten er vijf personen uit de burgerij, die dan in twee afdelingen de ronde deden. Sinds het jaar 1757 bediende de dorpsnachtwacht ook het ambt van Omroeper; voordien was het iedere particulier toegestaan om te roepen.30).

De twee Turftonsters legden hun eed af in handen van het Gerecht, in tegenwoordigheid van de Collecteur. Geen turf mocht gelost of geladen worden zonder de tonsters, en er moesten geijkte tonnen van het dorp gebruikt worden. Voor 100 ton (10.000 turven) moesten 50 stuivers tonnegeld worden betaald. De tonsters ontvingen van de verkoper van iedere gemeten ton turf twee duiten.

De Houtteller stond eveneens onder eede; het ambt werd in 1750 in het leven geroepen. Bij een houtverkoop ontving de houtteller van de verkoper een stuiver van iedere gulden verkocht hout.

De Collecteur of Gaarder van de gemene middelen, die de provinciale belastingen inde, werd aangesteld door de Gecommitteerde Raden in het Noorderkwartier. In het jaar 1748 werd de collecteur Geerlof Gruijs door de Vroedschap als dorpscollecteur tevens belast met het innen van de gelden der dorpsbelasting.

N.B.: Indien niet anders vermeld, gold de aanstelling in genoemde ambten voor het leven (*ad vitam*).

Ten einde een indruk te geven van de inkomsten der verschillende genoemde ambtsdragers omstreeks het midden van de 18de eeuw, volgt hier de volledige tekst van een desbetreffende brief dd 27 augustus 1749 van de Burgemeesteren

en Regeerders te Broek aan het College der Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en Westfriesland in het Noorderkwartier.31).

Edele Mogende Heeren

Om aan de beveelen van haar Ed:groot Mog: Resolutie van den 5 Julij A^o1749 te voldoen, wegens de opgaven van 't Rendement der Ampten hebben de volgende Persoonen die alhier eenige Ampten of bedieningen hebben voor Burgerm: verklaart namentlijk

Den Schout Claas Pietersz Bertoen heeft geen Tractement sijnde den Schout tegelijk Bood en heeft hier voor Jaarlijks Tractement f 50--: d'Emolumenten voor den Schout & Bood onseker bij hem gecalculeert op f 47--: en keert niets uijt^{)}.*

Den Secretaris Jacob Tentsz tractement is Jaarlijks f 50--: en de Emolumenten seer onseker, maar zijn de laatste Jaaren door malkander circa $\frac{f\ 300--:}{f\ 350--:}$

Dog zijn deze laatste 5 Jaaren door 't overlijden van verscheijden vermogende menschen Profitabel 't Welk in 60 Jaaren agterwaarts te reeken en soo niet is voorgevallen en diergelijkhier niet meer te wagten versoeken daarom dat hierop Reflectie mag worden genomen, keert niets uijt.

Den Secretaris is hier ook Schoolhouder en Kerkdienaar om 't eene Jaar door 't ander te kunnen Bestaan dat anders onmogelijk was.

Floris Mars de Hooftwagt die alle nagten moet waken heeft aan tractement f 125 geen Emolumenten nog uijtkeering

De vroetvrouw Annetje Pieters heeft aan Tractement f 150--: Emolumenten f 50 keert niet uijt

De Hooftingeland van de meeren heeft geen Tractement Emolumenten nog uijtkeering

Claas Musch Heemraad van de Waterlandse meeren heeft aan Tractement 's Jaars f 80--: Emolumente f 4: moet daar van 's Jaars uijt keeren aan de Kerk f 25--:

Claas Musch Hoogheemraad van Waterland Tractement f 24--: Emolumenten f 76 keert niets uijt

Pieter Noort dootgraver en oppasser van de kerk 's Jaars aan Tractement f 20. Emolumenten f 50 keert niets uijt.

Stijntje Schoon Turfvlster geen Tractement aan Emolumenten = f 25--: keert niets uijt

Maritje de Geus Turfvlster geen tractement aan Emolumenten f 25--: keert niets uijt

Vertrouwen aan de beveelen van haar Ed Groot Mog: te hebben voldaan dewijl

^{*)} Dat wil zeggen behoeft niets af te dragen.

hier geene andere ampten zijn als reets is gemelt:

Waar mede

Edele mog: Heeren beveelen haar Edele mog: in de beschermings Godes gedaan te Broek in Waterland den 27^e Augustus 1749

Ter ordonn van d'Burgherm:

en Regeerders te Broek voornt

w.g. Jb Tentsz Scrt:

Op 31 januari 1795 kwam de Vroedschap voor het laatst bijeen, en werd dezelfde dag in de kerk de volgende proclamatie voorgelezen:

Waarde Burgers!

Wij, Burgemeesteren, Scheepenen en Vroedschappen dezer dorpe; in overweging genomen hebbende de tijdsomstandigheden, en de algemeene roepstem des volks van Nederland willende volgen, om de regeering van dit ons dorpsbestuur in handen der burgerij neder te leggen, zoo is 't, dat gezamentlijke Regenten, soo tegenwoordige als afwesende, bij en door deesen verklaren, bereijd en gereed te zijn, zulks te doen, en verzoeken deswege onze gantsche Burgerij een aantal van Representanten uijt hun lieden te willen benoemen, aan welke wij de door ons bekleede posten dadelijk kunnen overgeven, ten eijnde bij deselve provisioneel alle bewind van Dorpszaken kan worden waargenomen, tot dat de Regeering dezer plaats met andere lieden ter Regeering wordt vervuld: Aanmanende en versoekende egter bij desen alle Burgers en Ingezetenen zig inmiddels rustig en vreedzaam te gedragen, terwijl de meergenoemden, tot bewaringe der rust en veijligheid hunne posten zullen blijven waarnemen tot tijd en wijle de te benoemen representanten deselve van ons zullen hebben overgenomen of daarover op eenigerhande wijze zullen hebben gedisponeerd. Actum Broek in Waterland den 31 Januari 1795.

De steeds met moeite gevonden representanten van de burgerij vormden tot December 1802 de z.g. Municipaliteit, en daarna tot de inlijving van Nederland bij Frankrijk in 1810 het Gemeentebestuur. Van 1811 tot 1813 heette het dorpsbestuur Municipale Raad.32).

Na de vestiging van het Koninkrijk der Nederlanden vormde de Gemeenteraad het dorpsbestuur. In het jaar 1851 tenslotte kwam de Gemeentewet tot stand, waarop de huidige inrichting van het gemeentebestuur gebaseerd is.

A.P. Bruigom

Noten

- 1) J.K. de Cock. Historische geografie van Waterland. Holland, 72 Jrg., nr 5. Oktober 1975.
Overdruk uit Werken van het Historisch Genootschap, 3de Serie, no. 45.
- 2) Cornelis Schoon. Beschrijving van het dorp Broek. 1759. Handschrift. bl. 97. (verder aangeduid met Beschrijving van het dorp Broek).
- 3) Oud-archief van de Gemeente Broek in Waterland, no 19/1 (verder aangeduid met Archief Broek).
- 4) W. van Engelenburg. Geschiedenis van Broek in Waterland. Haarlem 1907, bl. 11 (verder aangeduid met Geschiedenis van Broek).
- 5) Archief Broek, no. 1/1/1 en 2.
- 6) idem , no. 1/17/1.
- 7) idem , no. 9/16/1, ad 7.
- 8) Beschrijving van het Dorp Broek, bl. 231 e.v.
- 9) Archief Broek, no. 9/22/6
- 10) Zie voor uitvoerige gegevens: G. van Zeggelaar. Blikken in het verleden van Waterland. Amsterdam (1900), bl. 213.
- 11) Beschrijving van het Dorp Broek, bl. 168 e.v.
- 12) A.S. de Blécourt. Heerlijkheden en heerlijke rechten. Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis. Haarlem 1918-19. Dl I, bl. 81.
- 13) Het merendeel der navolgende gegevens over de Vroedschap en haar bedieningen, benevens de door haar te vergeven ambten, zijn ontleend aan de Beschrijving van het Dorp Broek.
- 14) Brief van 18.2.1729 van de Vroedschap aan de Baljuw van Waterland. Archief Broek, no. 1/6/3.
- 15) Archief Broek, no. 1/6/1 en 2.
- 16) Archief Broek, no. 1/6/5.
- 17) Zie voor uitvoerige gegevens en afbeeldingen van deze raadhuizen: A.P. Bruigom. Het oude raadhuis. Broeker Bijdragen, nr. 17 (dec.1978).
- 18) Archief Broek, no. 1/5.
- 19) Beschrijving van het Dorp Broek, bl. 93.
- 20) Archief Broek, no. 1/6/6.
- 21) Beschrijving van het Dorp Broek, bl. 102.
- 22) Archief Broek, no. 9/22/6.
- 23) Zie voor uitvoerige gegevens: Geschiedenis van Broek, bl. 53 e.v.
- 24) Archief Broek, no. 1/6/3.
- 25) idem , no. 1/6/1.
- 26) Zie voor uitvoerige gegevens: Geschiedenis van Broek, bl. 26 e.v.
- 27) Zie voor haar instructie: idem , bl. 171 e.v.
- 28) Zie voor zijn volledige ordonnantie: A.P. Bruigom. Waterland, Getekent door Cornelis Schoon (1719-1778), Alphen a/d Rijn, 1976, bl. 164.
- 29) Zie voor hun volledige ordonnantie: Geschiedenis van Broek, bl. 193 e.v.
- 30) Zie ook: idem , bl. 171
- 31) Archief Broek, no. 1/6/4.
- 32) Zie voor nadere bijzonderheden: Geschiedenis van Broek, bl. 211 e.v.